

„Gyűjti, amit magyar elme csak alkot...”

Magyar Nemzeti Múzeum – közfoglalkoztatással (is) a nemzeti művelődés szolgálatában

Kevés szebb látkép volt a reformkori Pesten, mint amikor a Duna felől a postakocsi behajtott a Széna piacra (ma Kálvin tér) és a vásári sokadalom fölött az utazók hirtelen megpillantották a Magyar Nemzeti Múzeum hatalmas klasszicista palotáját! Az épület – Pollack Mihály mester nagyszerű alkotása – 1846-ban készült el, de akkor már majd félévszázados múltra tekintett vissza a beleköltöző intézmény. 1802. november 25-én kelt adománylevele szerint Széchényi Ferenc gróf úgy döntött, hogy gazdag gyűjteményeit „édes hazámnak és a közösségnek hasznára és javára mindörökre és visszavonhatatlanul adományozom, átadom és átruházom”. Az adomány 11884 nyomtatványt, 1156 kéziratot, 142 kötet térképet és rézmetsetet, 2019 db aranyérmét, továbbá címereket, más régiségeket, valamint néhány festményt tartalmazott. Hogy mi mindent ölelt föl ez a kollekció, pontosan megjelölte ódjában a piarista költő-szerzetes, Révai Miklós:

*„Gyűjti, a mit magyar elme csak alkot.
Gyűjti, a mit csak rejte a külföld népe
javára
És idegen toll írt a magyarról.”*

I. Ferenc király az öccsét, József főherceget bízta meg az új intézmény felügyeletével. A feladatot roppant komolyan vevő fiatal nádor az ország összes vármegyéjéhez fordult, hogy „ajánlatokat tegyenek” a múzeumot finanszírozó alap javára. A tárgyananyag dinamikus gyarapodását szolgálta Jankovics Miklós gyűjteményének megvásárlása, míg a képanyagot Pyrker János László egri érsek adománya gazdagította. Hamarosan kialakultak a Múzeum tárai: a meglévő könyvtár után a természettár, majd a régiségtár. Idővel egy „méltó hajlék” felépítése is nemzeti üggyé vált, melyre külön törvénycikk biztosította a szükséges összeget. Az első kiállítást – az Iparműegylet tárlatát – nem kisebb személyiség, mint maga Kossuth Lajos rendezte!

A múzeum jelentős szerepet játszott az 1848–49. évi forradalom és szabadságharc idején. 1848. március 15-én a főlépcsőn és a homlokzat előtti téren tartották az egyik sorsdöntő forradalmi tömeggyűlést, ahol – hiába a tábla a jobboldali támfal külső oldalán! – Petőfi bizony nem szavalt a *Nemzeti dalt*. A múzeumi díszteremben ülésezett 1848-ban az első magyar népképviselői országgyűlés felső háza. Ettől kezdve a Nemzeti

Múzeum épülete nem csupán a legfontosabb nemzeti gyűjtemény befogadóhelye, hanem a nemzeti szabadság jelképe is a magyar közgondolkodásban.

Az önkényuralom éveiben is gyarapodni képes, majd a kiegyezéssel új lendületet kapó intézményt két kimagasló festőtehetség, Lotz Károly és Than Mór díszítették allegorikus és történelmi freskósorozatokkal, méltón kifejezve az intézmény egyetemes és ideális szellemi értékek, valamint a nemzeti történelem iránti elköteleződését. Az 1850-es évektől vett lendületet a múzeum környékének rendezése is. A lombosodó Múzeumkertben olyan neves történelmi és irodalmi személyiségek kaptak emlékművet, mint Berzsenyi Dániel, Kazinczy Ferenc, Kisfaludy Károly és Sándor, Herman Ottó, Römer Flóris, Pulszky Ferenc, Hampel József. Itt áll az önzetlen mecénás, Tomory Anasztáz múzeumi adománya, a Vatikánban őrzött Belvedere-i Apolló öntöttvas-másolata is.

Idővel a muzeológia fejlődése a szakosodás, a szakmúzeumok kialakítása irányába mutatott. Így vált önálló intézménnyé – a nemzeti múzeumi gyűjtemény egy részének leválásával – 1872-ben az Iparművészeti Múzeum,

1896-ban pedig, a képtár egy részéből, a Szépművészeti Múzeum. De a gyűjtemények gyarapodása sem lankadt: a régi magyar könyvanyagot kivételes gazdagságú adományokkal gyarapította Todoroszku Gyula és Apponyi Sándor.

Az I. világháborút követő politikai zűrzavarban izgalmas napokat élt át a Nemzeti Múzeum is. A Tanácsköztársaság bukását követően a román hadsereg megszállta Budapestet és kísérletet tett arra, hogy – az erdélyi vonatkozású műtárgyanyagot követelve – erőszakkal bejusson a múzeum épületébe. Az antant katonai misszió tagja, Harry Hill Bandholtz amerikai tábornok azonban lepecsételtette az ajtókat, abban bízva, hogy a pecsétek révén a Szövetséges Katonai Bizottságot megjelenítő szimbolikus erő elegendő lesz a védelemhez. Jól számított. A román katonai vezetés nem merete letépni a pecsétet, így az amerikai katonatiszt komoly szolgálót tett a magyar művelődés ügyének.

„1945. január 16. Az orosz rohamcsapatok megjelenése a Magyar Nemzeti Múzeumban. Nevezetes nap! A múzeum lakóinak legnagyobb része ekkor látott először vörös katonát!” Fettich Nándornak, a népvándorlaskor kiemelkedő régész-kutatójának naplójából valók e sorok. Az oroszul is kiválóan beszélő, az ostrom idején a múzeumi pincékbe szoruló közösség vezetőjévé emelkedő tudós egyedülálló hitelességgel rögzítette e sorsfordító napok mikrotörténelmét. A házról házra zajló kíméletlen ostrom sajnos tönkretette a múzeum palotáját is. Hónapokig, néhol évekig tartott a károk számbavétele, a pótlás, a restaurálás és a rekonstrukció. A „népi demokratikus” korszak néhány jelentős – és régóta érlelődő – változást is magával hozott az intézmény életében. Az 1949-es múzeumi törvény kimondta a Néprajzi és a Természet-tudományi Múzeum különválását és Széchényi Könyvtár önállóságát.

Majd jött az újabb sorspróbáló pillanat: 1956. A Rádió ostromában a Múzeumkert jelentős szerepet játszott, mert egy tűzoltó alakulatnak innen kellett volna megpróbálnia feloszlátnia a tüntetőket. Az éjszaka során a felkelők bejtek a múzeumba, hogy a tetőről is lőjék a Rádiót – később

az volt a hivatalos indoklás, hogy a szovjet tankok emiatt nyitottak tüzet a Kálvin tér felől. Ekkor gyulladt ki az Öslénytár, az Ásványtár, valamint a felső emeleten fekvő Afrika-kiállítás. A forradalom két hete alatt a tűzoltók 11 ízben kaptak riasztást a múzeumtól, de az oltás nem minden esetben járt sikerrel.

Az 1960-as évektől kezdve az ország néhány kiemelkedő történelmi épületegyüttese és muzeális gyűjteménye is a Nemzeti Múzeum szakmai irányítása alá került, mint az intézmény vidéki fiiláléja, ezzel mintegy országos jelentőségüket hangsúlyozva: az esztergomi Vármúzeum, a visegrádi Mátyás Király Múzeum és a sárospataki Rákóczi Múzeum. A Régészeti Tár felügyeli a Vérteszőlősi Őskőkori Előembertelep bemutatását. A múzeum különlegesen fontos szerepet játszik a hazai régészetben is. Legjelentősebb tudományos vállalkozása az immár sok évtizede folyó zalavár-várszigeti ásátás, a 9. századi Kárpát-medence legjelentősebb Karoling-kori hatalmi központjának feltárása. 2013 óta a múzeumhoz tartozik az esztergomi Balassa Múzeum (vele együtt az esztergomi Babits Emlékház, a dömösi Árpád-kori altemplom és a kesztölci szlovák tájház), a balassagyarmati Palóc Múzeum, a nyírbátori Báthori Múzeum, a vajai Vay Ádám Muzeális Kiállítóhely, továbbá a balácai Villa Romana régészeti parkja is.

A 20. század utolsó harmadának világszerte érvényesülő múzeumi változásai természetesen nem hagyták érintetlenül a Nemzeti Múzeumot sem. A múzeum nem „kulturális templom” többé, nem „nemzeti szentély”, hanem sajátos, kettős funkciója alakult ki. Egyfelől továbbra is a legkorszerűbb eszközökkel őrzi egy történelmileg kialakult közösség tárgyakban fennmaradó szellemi vagyonát, azt gondozza, kutatja, feltárja és közkinccsé teszi. Másfelől dinamikus kilép a kulturális nyilvánosság és cselekvés tágabb terére és mind jobban igyekszik ráirányítani a kulturális javakat fogyasztó közönség figyelmét arra, amit mutatni és mondani akar. Az új muzeológia nyelvhasználatában ezt fejezi ki a nyitott, szolgáltató, látogatóbarát, stb. múzeum fogalma. Ennek keretében úgy kell működnie, olyan rendezvényeket és kiállításokat kell létrehozni, amelyek úgy keltik fel a gyűjtemény értékei iránt a látogatók érdeklődését, hogy egyben megfeleljenek a modern kommunikáció „látványéhségének” is.

A változások egyik legfontosabb terepe – es egyben eszköze! – a digitalizáció. 2013-ban csatlakoztunk az Europeana Inside programhoz, ún. aggregátor intézményként, és vállalkozunk teljesítéseként 2014 őszére a gyűjteményeinkből 30 ezer digitális adatot feltöltöttünk a program honlapjaira. Ez az eredmény egyben az a jelentős előnnyel is járt, hogy

egyben létrehoztuk a Digitális Archívumot, amivel központosítottuk a múzeumi képszolgáltatást. A múzeum ezzel a projekttel megjelent a nagy digitális tartalomszolgáltatók sorában. Ám a digitalizációra fokozatosan érvényes igazság, hogy aki megáll, vagy csak kicsit is lassít, azonnal lemarad. Szükségünk van olyan munkatársakra, akik segítik a múzeumi anyag digitális hordozókon való rögzítését.

Ezen a ponton jön segítségünkre a Kulturális Közfoglalkoztatási Program. Manapság a múzeumi szféra örömmel alkalmazna adatrögzítő és digitalizáló munkatársakat, de sokszor nincs meg hozzá az anyagi forrás. Ugyanakkor ez olyan precíziós kulturális munkakör, amit különösebb előképzettség nélkül, csupán alpműveltséggel, kellő figyelemmel és munkaszeretettel viszonylag hamar meg lehet tanulni. Azok az emberek tehát, akik különféle okokból kikerültek a folyamatos alkalmaztatásból, ennek révén olyan átmeneti munkalehetőséghez juthatnak, amely ugyanakkor hasznot hajthat a múzeumoknak is. Két érdek találkozik – és az eredmény a kulturális értékek gyarapodása.

A múzeumban végzett értékkeremtő munka pedig utat nyithat az újabb állandó alkalmaztatás felé.

A Magyar Nemzeti Múzeum több területen is ellát olyan feladatokat, amelyek az ország minden múzeumának érdekeit szolgálják. A kulturális közfoglalkoztatás múzeumi alrendszerének irányítása komoly és meg-

tisztelő feladat, amelynek igyekszünk hatékonyan és pontosan megfelelni. Ez is olyan kötelezettség, melynek révén az intézmény egyfelől méltó „régí híréhez”, másfelől úgy reagál a legmodernebb kihívásokra, ahogyan azt egy nemzetközi mércével mérve is kiemelkedő jelentőségű kulturális intézménynek tennie kell.

CSORBA LÁSZLÓ (sz. 1952) történész diplomáját az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán szerezte 1979-ben. 1981-ben egyetemi doktor, 1989-ben a történettudomány kandidátusa, 2014-ben az MTA doktora címet szerzett, 2015-ben habilitált az ELTE Bölcsészkarán. Előbb az MTA Filozófiai Intézetében dolgozott, majd 1991 januárjától az ELTE BTK Történeti Intézetének Művelődéstörténeti Tanszékén docensként folytatta pályáját. 1998 szeptemberétől a Római Magyar Akadémia tudományos igazgatójaként, 2003 őszétől igazgatójaként dolgozott egészen 2007 augusztusáig. Ezután az MTA Történettudományi Intézetének igazgatóhelyettese, 2010 februárjától pedig a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója. Szakterülete a modern művelődéstörténet, az egyháztörténet és a magyar–olasz kapcsolatok története.